

EFEKTI SDI U EVROPSKIM TRANZICIONIM ZEMLJAMA

EFFECTS OF FDI IN EUROPEAN TRANSITION COUNTRIES

Mladen Ivić¹⁰

Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka

Branislav Mitić¹¹

Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka

Sažetak

Tranzicione zemlje i zemlje u razvoju zbog zaduženosti i nepovoljnog privrednog stanja pokazuju interes za priliv stranih investicija. Pomenute zemlje negativne ekonomske tendencije mogu prevazići samo međunarodnim kretanjem kapitala. Razvijene zemlje suočene sa finansijskom krizom su, takođe, zainteresovane za veći priliv stranog kapitala, gde strane investicije postaju najvažniji element razvojnih strategija. Strane investicije predstavljaju ključni razvojni faktor u savremenoj privredi, uz trgovinu, najznačajnije sredstvo poslovanja preduzeća, organizovanja proizvodnje, snabdevanje robama i uslugama u svetskim razmerama. Kompanije u globalnim razmerama organizuju proizvodnju pomoću stranih ulaganja, odnosno direktnih investicija. Na taj način obezbeđuju efikasno snabdevanje sirovinama, energijom, radnom snagom, potom plasiraju proizvode i usluge na najvažnija tržišta. Na osnovu takvog poslovanja, kompanije mogu na optimalan način iskoristiti svoje prednosti u tehnologiji, znanju i ekonomiji obima.

Ključne reči: strane direktne investicije, zemlje u tranziciji, privredni razvoj, BDP, efekti i karakteristike.

¹⁰ Despota Stefana Lazarevića bb Banja Luka, Tel.: +38765-494-581, E-mail: ivic.mladen@gmail.com

¹¹ Despota Stefana Lazarevića bb Banja Luka, Tel.: +38169-1709058, e-mail: mmmbane@gmail.com

Summary

Due to their indebtedness and unfavorable economic status, the countries in transition and developing countries are showing an interest for the inflow of foreign investments. The above mentioned countries are able to overcome the negative economic tendency only through the international capital movement. The developed countries faced with a financial crisis are also interested in a greater inflow of the foreign capital, wherein the foreign investments are becoming the most important element of developing strategies. The foreign investments represent a crucial developing factor in the modern economy, together with trade they are the most important means of the enterprise business operations, organization of production, supply of goods and services on a global scale. Companies organize the production on a global level by using the foreign investments, i.e. the direct investments. In that way they are provided with the efficient supply of primary commodities, energy, workforce, and then they launch their products and services to the most important markets. On the basis of this type of business operations, the companies are able to use their advantages in technology, knowledge and economies of scale optimally.

Keywords: FDI, countries in transition, economic development, GDP, effects and features.

1 Uvod

Bitna karakteristika svetske ekonomije u zadnjih dvadesetak i više godina je povećan priliv stranih investicija. Te investicije su se kretale od klasičnih pozajmljivanja do direktnih ulaganja. Direktno strane investicije predstavljaju glavni oblik plasiranja kapitala razvijenih zemalja u zemlje u razvoju. Strane direktno investicije su oblik ulaganja, kod kojeg ulagač obezbeđuje pravo svojine, kontrole i upravljanja nad firmom u koju su uložena sredstva, radi ostvarenja ekonomskih interesa. Direktno strane investicije nastaju prema statističkim kovencijama MMF-a, kada rezidenti jedne zemlje postanu vlasnikom deset ili više posto nekog preduzeća u drugoj zemlji. Ugovorom o ulaganju zasnivaju se obligaciono-pravni odnosi između ulagača. Subjekti koji zaključuju ugovor pripadaju raznim zemljama i samim tim se primenjuje različito zakonodavstvo. Glavna obeležja kretanja kapitala u svetu velikim delom se reflektuju i na oblik i kvalitet njihovog priliva u zemljama u tranziciji. Značajniji priliv SDI je praćen padom učešća javnog kapitala, a povećanjem privatnog.

2 Teorijski okvir

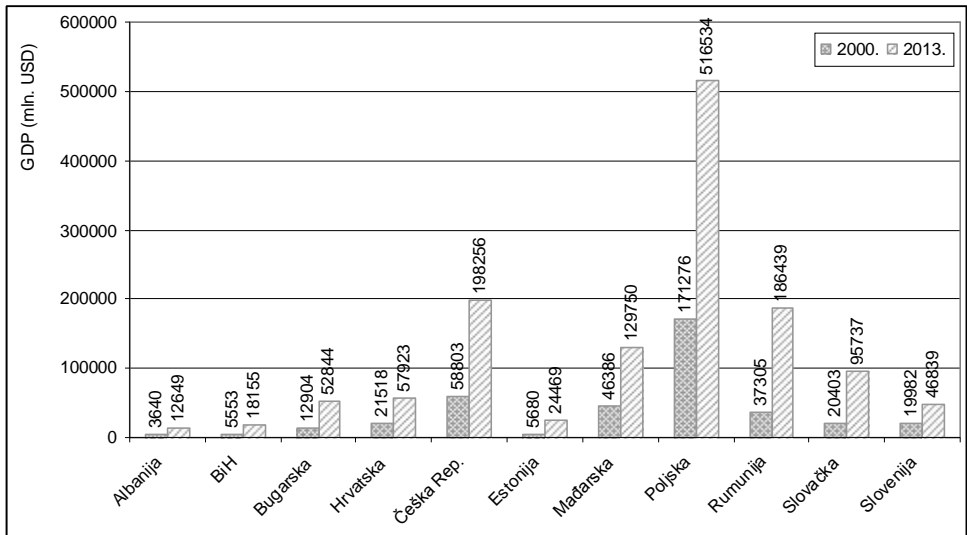
Pozitivne efekte na rast nacionalne ekonomije, investiciona politika će ostvariti samo ako je prate ostale makroekonomske politike, pre svega trgovinska politika koja podržava izvozno orjentisanu strategiju i politika podrške privatnom preduzetništvu (Sauvant, Mallampalla & Economou, 1993). Prostor za globalnu konkurenciju otvara rast u kontinuitetu stranih direktnih investicija, međunarodne trgovine, ali i smanjenje prepreka za kretanje roba i usluga. Vrlo značajno za postojeća preduzeća je da pažljivo proučavaju uslove konkurencije, ali i put ulaska u određenu granu ili izlaska iz nje. Treba stimulisati one grane koje su u mogućnosti ostvariti konkurentnu

prednost i visoku produktivnost (Mitić, 2009). Nije sporno da SDI mogu dovesti do tehnološkog napretka jedne zemlje, pre svega stvaranjem novih radnih mesta i povećanjem ekonomske aktivnosti. One predstavljaju prilično stabilan izvor finansiranja nekih ekonomija u tranziciji (Abdulla, 2007) Rizik zemlje diktira priliv SDI. Zemlje koje nisu u EU, zbog slabijih učinaka u procesu tranzicije, suočavaju se sa manjim prilivom SDI (Bevan & Estrin, 2000). Uticaj SDI na rast izvoza jedne zemlje je ograničavajući. Pre svega, misli se na to da zemlje koje mogu biti veliki izvoznici istovremeno su (najčešće) i veliki uvoznici (Antevski, 2009). Transnacionalne kompanije otvaraju filijale širom sveta i raspoređuju proizvodnju na lokacije u raznim zemljama. Često su te zemlje upravo zemlje u razvoju i tranzicione zemlje (Nedeljković, 2003). Privredni rast ne mora da ide u pozitivnom smeru, bez obzira na priliv SDI. Razlog je privatizacija jer se bogatstvo u jednoj ekonomiji smanjuje, ako se prihodi od privatizacije koriste za ličnu potrošnju umesto za investicije (Stiglitz, 2004). Zanimljivo je da tranzicione zemlje karakteriše rast izvoza mašina i transportnih uređaja. U periodu od 2000. do 2005. godine izvoz u ovom sektoru beleži zavidan rast učešća u ukupnom izvozu, kod nekih zemalja i više od 50% - npr. u Mađarskoj 59% (Mitić, 2009). Povezanost privrednog rasta jedne zemlje i stranih direktnih investicija može podrazumevati analizu različitih indikatora. Najvažniji indikator ekonomskog razvoja je bruto domaći proizvod zemlje i taj pokazatelj treba da pokaže stepen zavisnosti između SDI i BDP, za zemlje koje su obuhvaćene ovom analizom.

3 Izvori podataka i rezultati istraživanja

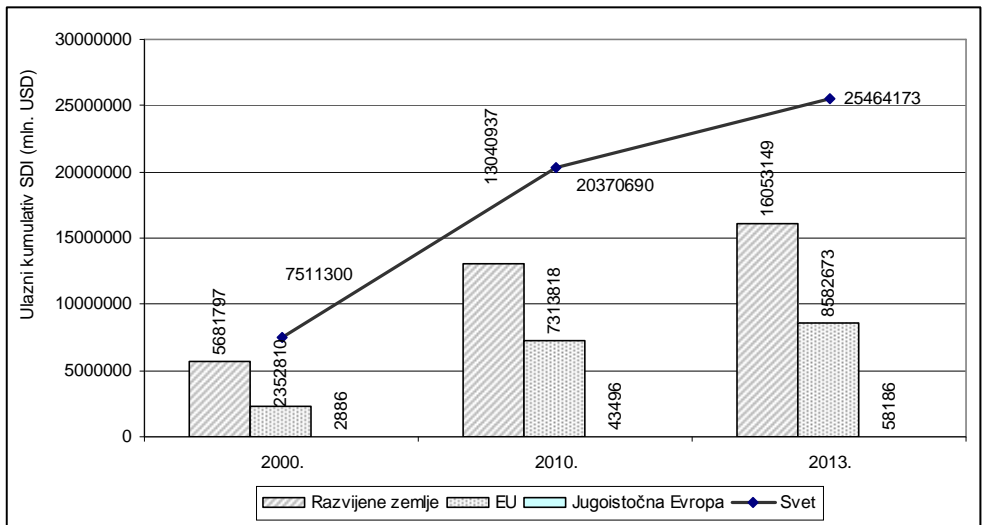
Istraživanjem u ovom radu je obuhvaćeno jedanaest zemalja: Albanija, Bugarska, BiH, Češka Republika, Estonija, Hrvatska, Mađarska, Poljska, Rumunija, Slovačka i Slovenija. Za strane direktne investicije i bruto domaći proizvod, korelaciona analiza obuhvata period od 1993. do 2013. godine. Izuzetak je Bosna i Hercegovina, za koju je raspoloživa serija od 1998. do 2013. godine. Zemlje koje su obuhvaćene ovom analizom beleže različite makroekonomske pokazatelje i nalaze se na različitom nivou ekonomskog razvoja. Za korelacionu analizu korišćen je koeficijent linearne korelacije između dve promenljive u uzorku ili Pirsonov koeficijent korelacije. Bruto domaći proizvod, iskazan u tekućim dolarima, se znatno razlikuje među zemljama. U 2013. godini najveći je u Poljskoj, a najmanji u Albaniji, što se jasno vidi iz Grafikona 1.

GRAFIKON 1: GDP (CURRENT US\$, IN MILLIONS)

Izvor: United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) (2015).

GRAFIKON 2: FDI INWARD STOCK, BY REGION

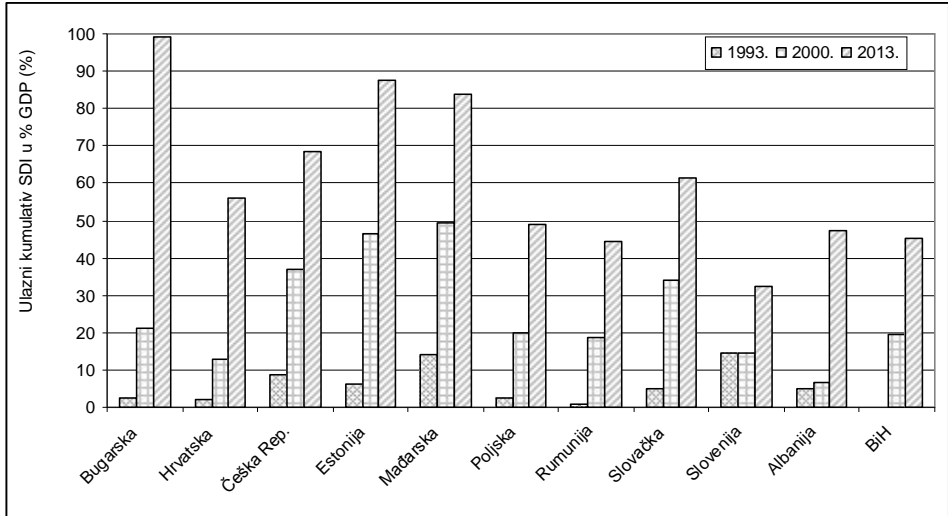

Izvor: UNCTAD (2015).

Interesantno je analizirati i kumulativ ulaznih SDI u odnosu na BDP. Prema ovom pokazatelju, u 2013. godini, u najboljoj poziciji je Bugarska, a na zadnjem mestu je Slovenija. Kumulativ ulaznih SDI u Bugarskoj je iznad 80%, a u Sloveniji ispod 40%. Ako uporedimo 2013. u odnosu na 2000. godinu, primetićemo da je

najveći rast dostigla Albanija (povećanje oko sedam puta), a Mađarska i Slovačka nisu ni udvostručile ovaj pokazatelj.

GRAFIKON 3. FDI INWARD STOCK AS A PERCENTAGE OF GROSS DOMESTIC PRODUCT

Izvor: UNCTAD (2015).

Rezultati korelacione analize pokazuju povezanost stranih direktnih investicija i bruto domaćeg proizvoda, odnosno uticaj jedne varijable na drugu. Pirsonov stepen korelacije uz respektabilan nivo značajnosti je evidentan kod BiH (0,468207587), kao i Mađarske (zemlja članica EU i primer uspešne tranzicije). Ostale vrednosti se kreću od 0,510157935 (Bugarska) do 0,944487485 (Albanija), ali sa nivoom značajnosti od 0,01 odnosno 0,05.

TABELA 1: REZULTATI KORELACIONE ANALIZE

	Srednja vrednost priliva SDI	Standardna devijacija priliva SDI	Srednja vrednost GDP	Standardna devijacija GDP	Pirsonov stepen korelacije	Pirsonov stepen korelacije (Time-lag: 1 god.)
Albanija	411.8857	409.38118	6914.7648	4250.67482	0,944487485**	0,903727181**
Bugarska	2570.5810	3383.82346	27485.6395	17341.73587	0,510157935*	0,636789485
Češka Republika	4829.3190	3082.18951	118813.0429	66047.23111	0,386544304	0,491468665
Estonija	968.5714	846.50211	12336.8714	7764.23517	0,67586231**	0,768768223**
Hrvatska	1598.6048	1556.62358	38780.8857	18349.11063	0,651557652**	0,710018468*

Mađarska	4345.9048	2800.95287	86959.0143	40575.77405	0,407580537	0,407411975
Poljska	9279.5857	6319.13560	288024.6619	153320.03062	0,66187462**	0,800753475*
Rumunija	3606.1095	3912.55271	93870.3571	65189.66599	0,648096882**	0,70276424*
Slovačka	2338.2762	1893.96871	47901.0571	32124.79197	0,242817365	0,424807607
Slovenija	567.2619	543.93681	32224.7143	13485.67339	0,563277685**	0,574503631
BiH	452.4875	426.64244	11925.8645	5471.81715	0,468207587	0,605108509

Napomene:

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Izvor: UNCTAD (2015).

Ono na šta treba obratiti pažnju i što je svakako interesantno su podaci koji se dobiju uračunavanjem time-lag-a od jedne godine. Problem time-laga je u suštini prisutan pri analizi bilo kog makroekonomskog indikatora. Time-lag se razlikuje od zemlje do zemlje, a to otežava njegovo uključivanje u ekonometrijska izračunavanja. Vrednosti Pirsonovog koeficijenta su veće za devet od ukupno jedanaest analiziranih zemalja. Negativan skor nakon uračunavanja time-lag-a imaju samo Albanija i Mađarska. Zaključak je da zemlje sa većim prilivom SDI, uračunavanjem time-lag-a, beleže veći Pirsonov koeficijent kad je u pitanju bruto domaći proizvod (BDP).

4 Zaključak

Rezultati analize koji su predstavljeni u ovom radu ukazuju na bitan nivo povezanosti SDI sa BDP. Uvažene su i preporuke da se u ovakvu vrstu istraživanja uvrsti korelaciona analiza sa time-lag-om. Rizik zemlje, odnosno politički rizik, u vrlo značajnoj meri određuje priliv SDI. Strane direktne investicije zemljama u tranziciji doprinose povećanju izvoza i stabilizaciji platnog bilansa. Smanjenje interesovanja stranih investitora je dovelo do smanjenja SDI, a što se može objasniti i dalje prisutnom globalnom ekonomskom recesijom i prestankom delovanja direktnih ekonomskih podsticaja koje su davale vlade najrazvijenijih svetskih ekonomija (prvenstveno SAD, Britanije i Nemačke).

Pokazalo se da su direktne strane investicije povoljniji kanal priliva neophodne strane akumulacije u odnosu na uzimanje klasičnih kredita na međunarodnom finansijskom tržištu. Analize platnog bilansa i stopa rasta pokazala je da su zemlje koje su koristile strane direktne investicije brže ostvarile ekonomski rast i bolji privredni ambijent uopšte. Makro aspekt govori o sledećim prednostima: 1) poboljšava se trgovinski i platni bilans zemlje, 2) dolazi do bržeg i efikasnijeg uklapanja domaće privrede na svetskom tržištu, 3) poboljšava se snabdevenost domaćeg tržišta, 4) povećava se broj novih radnih mesta, itd. Domaće firme brže i jeftinije dolaze do savremenije tehnologije, uvode savremeniju organizaciju rada, stižu savremenija znanja iz oblasti obrade tržišta itd. Umereni izlazak iz krize najrazvijenijih zemalja sveta daje realnu osnovu za očekivanje povećanja ulaganja prema zemljama u razvoju i tranziciji.

5 Popis literature

- Antevski, M. (2009). Razvojni potencijali stranih direktnih investicija: komparativna međunarodna iskustva. *Bibliid*, br. 61/ 1-2, str. 68–75.
- Azizov, A. (2007). *Determinants of FDI in CIS countries with Transition Economy* [Magistarski rad]. Preuzeto 15. decembra 2014. sa <http://pure.au.dk/portal-asb-student/files/1419/000154873-154873.pdf>.
- Bevan, A. & Estrin, S. (2000). *The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies* [Working Paper 342]. Michigan, Ann Arbor: William Davidson Institute.
- Mitić, B. (2009). *Performanse stranih direktnih investicija i uticaj na privredu Evropskih zemalja u tranziciji – pozicija Republike Srbije*. Neobjavljena doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet Alfa, Fakultet za trgovinu i bankarstvo.
- Nedeljković, M. (2003). Strane direktne investicije i stvaranje preduslova za privredni razvoj – iskustvo zemalja u tranziciji. *Industrija*, br. 3–4, str. 89–104.
- Sauvant, K. P., Mallampalla, P. & Economou, P. (2004). Foreign direct investment and international migration. *Transnational Corporations*, 2/1, 33–69.
- Stiglitz, J. (2004). Capital Market Liberalization, Globalization and the IMF. *Oxford Review of Economic Policy*, 20/1, 37–71.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2015). *World Investment Report 2014* [Data file]. Available from UNCTAD Web site, <http://unctadstat.unctad.org>.